

Izabela DUDEK

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie

Papież Klemens XIV w świetle prasy warszawskiej

Prasa stanowi ważne źródło w drodze do identyfikacji wydarzeń nowożytnych. W II połowie XVIII wieku zwiększyło się jej znaczenie. Intensyfikacja wydarzeń o charakterze gospodarczym, społeczno-politycznym i kulturalnym miała wpływ na rozwój rynku prasowego. W czasopiśmie doby oświecenia dokonała się unifikacja wartości informacyjnej z publicystyczną¹, przez co gazety były chętniej czytane.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie obrazu papieża² Klemensa XIV w świetle prasy warszawskiej w latach 1769–1774. Pod terminem prasa warszawska mam na myśli od 1769 do 1773 „Wiadomości Warszawskie” i rok 1774 – „Gazetę Warszawską”. Analiza niniejszego źródła pozwala na ocenę ogólnego stanu wiedzy dotyczącej wydarzeń związanych z konklawe i pontyfikatem, na tle ówczesnej sytuacji politycznej.

Zagadnienie związane z prasą warszawską zostało już szeroko opisane, m.in. w *Dziejach prasy polskiej*³ oraz przez Henryka Eilego⁴, Jerzego Łojka⁵, Witolda

¹ M. Karkocha, *Obraz Francji w dobie rewolucji na łamach prasy warszawskiej z lat 1789–1794*, Łódź 2011, s. 16.

² Greckie *papas* oznacza ojciec. Tytuł ten przylgnął we wschodnim chrześcijaństwie do patriarchy Kościoła Aleksandryjskiego (na przełomie wieków II i III). Na Zachodzie formę *papa* używali biskupi Rzymu i Kartaginy. Najstarszy napis *papa* znajduje się na murach rzymskich katakumb i pochodzi z III w. Od wczesnych czasów średniowiecza papież występuje w dokumentach kościelnych i oznacza biskupa Rzymu. Grzegorz VII w 1073 roku zakomunikował, że termin „papież” jest zarezerwowany tylko dla biskupa Rzymu.

³ J. Łojek, J. Myśliński, W. Władyka, *Dzieje prasy polskiej*, Warszawa 1988.

⁴ H. Eile, *Prasa warszawska przed stu laty i współczesna jej ocena*, Warszawa 1929.

⁵ J. Łojek, *Dziennikarze i prasa w Warszawie w XVIII w.*, Warszawa 1960; idem, „*Gazeta Warszawska*” księdza Łuskiny (1774–1793), Warszawa 1959.

Giełżyńskiego⁶, Zygmunta Młynarskiego⁷, czy w pracy zbiorowej pod redakcją Aldony Chachlikowskiej i Andrzeja Jazdona⁸.

Podstawę źródłową niniejszej pracy stanowią przede wszystkim „Wiadomości Warszawskie” pod redakcją Franciszka Bohomolca⁹. Prasa informacyjna¹⁰ mogła wpływać na sposób myślenia Polaków o kulturze Włoch w okresie oświecenia. Należy pamiętać, że czytanie prasy nie było tak popularne, jak w czasach obecnych, a wiadomości występujące w osiemnastowiecznej prasie drukowanej w Polsce miały trzy źródła informacji.

Wiadomości z Rzeczypospolitej były pozyskiwane dzięki wymianie korespondencji redaktora ze współpracownikami z prowincji. Redaktor sam zbierał najważniejsze nowinki z własnych obserwacji w stolicy, poprzez uczestniczenie w ważnych uroczystościach. Dostawał ponadto listy od obywateli, które Ci wysyłali „do redakcji”. Oczywiście zdarzało się też tak, że dostawał instrukcje ze strony sfer dworskich z przekazem, które musiał publikować.

Drugim źródłem były doniesienia z najważniejszych stolic europejskich. Informacje te dochodziły do redakcji za pośrednictwem listów od korespondentów. Nie wszyscy wydawcy mogli sobie pozwolić na regularne łożenie na sprawozdawców. Dlatego przede wszystkim korzystano z przysługi znajomych odbywających podróże po stolicach europejskich. Korzystano także z korespondencji prywatnych, listów handlowych oraz z przekazów agentów dyplomatycznych.

Nadrzędnym źródłem informacji o świecie były przede wszystkim gazety z Anglii, Włoch czy Francji. Ważnym źródłem wiedzy były tzw. gazety międzynarodowe, których celem było rozpowszechnianie ich niemal po całej Europie. Każda redakcja subskrybowała naście pism zagranicznych, z tych gazet wybierano najważniejsze wiadomości, które były następnie dosłownie tłumaczone na

⁶ W. Giełżyński, *Prasa warszawska 1661–1914*, Warszawa 1959.

⁷ Z. Młynarski, *Zarys historii prasy polskiej*, cz. 1: *Do 1864 r.*, Warszawa 1959.

⁸ A. Chachlikowska, A. Jazon, *Gazety. Zasoby, opracowanie, ochrona, digitalizacja, promocja/informacja. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej, Poznań, 19–21 października 2006*, Poznań 2006.

⁹ Franciszek Bohomolec był redaktorem „Wiadomości Warszawskich” w latach 1720–1784.

¹⁰ Sytuacja (polityczna i prawna) panująca w Rzeczypospolitej w dużej mierze sprzyjała rozwojowi prasy informacyjnej do momentu targowicy (1792). Nie było bowiem w tym okresie cenzury prewencyjnej czy jakiegokolwiek lustracji słowa drukowanego, a próby wprowadzenia cenzury w latach 1763 i 1784 zakończyły się fiaskiem. Na terenie Warszawy kontrolą nad tekstami zamieszczanymi w prasie zajmował się urząd marszałkowski, który dbał o zapewnienie bezpieczeństwa w miejscu, w którym rezydował król. W momencie, gdy marszałek wielki koronny w odpowiednim momencie byłby powiadomiony o występującej w druku informacji, która byłaby niezgodna z interesami dworu, mógł zniweczyć taki zamiar. Natomiast ukaranie autora lub wydawcy, a nawet usunięcie gazet, które zostały już oddane do sprzedaży, było praktycznie niemożliwe. Równocześnie jednak wydawcy prasy informacyjnej starali się nie publikować informacji, które mogłyby się nie spodobać wpływowym kołom politycznym lub instytucjom kościelnym. Było to podyktowane tym, żeby zapewnić działalność długoterminową. Zob. M. Karkocha, *op. cit.*, s. 18.

język ojczysty. Średnio trzy czwarte treści osiemnastowiecznej polskiej gazety było po prostu przedrukiem z innych gazet. Informacje płynące z Europy Zachodniej docierały do Rzeczypospolitej z opóźnieniem, które wynosiło zazwyczaj 10–14 dni¹¹.

Zanim przejdę do opisu pontyfikatu Klemensa XIV, chciałabym przedstawić krótki rys biograficzny Giovanniego Vincenza Antonia Ganganellego. Przyszły papież urodził się 31 października 1705 roku w Sant'Arcangelo, nieopodal Rimini. Jego ojcem był wiejski lekarz¹². W wieku siedemnastu lat wstąpił do franciszkanów i przybrał imię po swoim ojcu – Lorenzo¹³. Był doktorem teologii (1731), rektorem Kolegium Świętego Bonifacego w Rzymie (1740), konsultantem Świętego Oficjum (1746). W 1753 roku, a następnie trzy lata później, w 1756 roku, nie przyjął godności generała franciszkanów¹⁴. 24 września 1759 roku ówczesny papież Klemens XIII¹⁵ nadał mu tytuł kardynała. J.N.D. Kelly w jego krótkim biogramie wspomina, że był świetnym teologiem interesującym się muzyką, poezją oraz miłośnikiem jazdy konnej. Został wybrany papieżem po bardzo długim i burzliwym konklawe. Jan Wierusz Kowalski w opracowaniu *Poczet papieży* pisze, że „kardynał Ganganelli nie ukrywał, że chętnie przyjąłby tiarę. Chociaż początkowo był przyjaźnie usposobiony do jezuitów, zmienił zdanie, by zyskać przychyłność Burbonów”¹⁶.

2 lutego 1769 roku, po jedenastu latach sprawowania funkcji papieża, umiera Klemens XIII. Jego burzliwy pontyfikat rozgrywał się głównie wokół problemu, który dotyczył zakonu jezuitów. Prasa warszawska żywo interesowała się Stolicą Apostolską i ceremoniałem związanym z życiem papieża, jego spotkaniami z posłami, monarchami, osobami z kręgu duchowieństwa oraz ogłaszanyymi przez papieża dekrety. 29 marca 1769 roku w suplementie do „Wiadomości Warszawskich” została dołączona wiadomość z Bolonii, z dnia 15 lutego, traktująca o zamiarze zjazdu do Rzymu kardynałów na konklawe¹⁷.

Z suplementu do numeru 34 „Wiadomości Warszawskich” z 1769 roku¹⁸ wynika, że już w marcu były jakieś przesłanki co do rokujących pretendentów na tron papieski spośród wszystkich kardynałów świętego kolegium. Do wiadomości publicznej została podana informacja zawierająca sześć nazwisk papabili.

¹¹ J. Łojek, *Dziennikarze...*, s. 12.

¹² J.N.D. Kelly, *Encyklopedia papieży*, Warszawa 1997, s. 419.

¹³ Ibidem, s. 419.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Papież w okresie między 6 lipca 1758 a 2 lutego 1769. Urodzony w Wenecji w 1693 roku w bogatej szlacheckiej rodzinie. Zdobył jezuickie wykształcenie. W 1737 roku został mianowany przez Klemensa XII kardynałem. A w 1743 roku biskupem Padwy. Ibidem, s. 417–419.

¹⁶ J. Wierusz Kowalski, *Poczet papieży*, Warszawa 1985, s. 156.

¹⁷ „Wiadomości Warszawskie” [dalej: WW], nr 25, 29 III 1769, Suplement, 5. (gazeta Łuskiny nie ma paginacji. Podana cyfra oznacza stronę numeru zasadniczego lub suplementu).

¹⁸ WW, nr 34, 29 IV 1769, Suplement, 5.

A byli nimi Gaetano Fantuzzi, Giovanni Francesco Stoppani, Giuseppe Pozzobonelli, Giovanni Costanzo Caracciolo, Flavio Chigi i Lorenzo Ganganelli.

Konklawe trwało ponad trzy miesiące, a na wybór papieża, być może, miała wpływ ówczesna sytuacja polityczna w Europie, albowiem autorytet XVIII-wiecznego papieństwa spadał, a w sprawy związane z Kościołem coraz częściej ingerowali możni świeccy. Niektórzy przedstawiciele mocarstw europejskich, głównie władcy katoliccy, chcieli likwidacji Towarzystwa Jezusowego. Burbonowie francuscy i hiszpańscy zagrozili nawet wetem w momencie wyboru duchownego, który będzie sprzyjał jezuitom. Radosław Tomasz Pituch – w swoim artykule *Prawne aspekty kasaty zakonu jezuitów* – powodu takiego, a nie innego, nastawienia władców europejskich w stosunku do jezuitów doszukuje się w samej ich regule, według której są oni bezpośrednio podlegli papieżowi, który może sterować nimi „do kreowania sytuacji społecznych i wywierania wpływu w kręgach władz państwowych”¹⁹. Innym powodem, który w mojej ocenie jest bardziej logiczny, może być po prostu chęć przejęcia majątku jezuitów przez możnych europejskich²⁰.

Prasa warszawska dosyć szczegółowo opisywała wydarzenia związane z konklawe. Wiadomo, że kardynałowie-elektorzy podzielili się na trzy grupy: przychylnych kasacie zakonu jezuitów, przeciwnych ich likwidacji i wstrzymujących się od głosu. W prasie nie znalazła się informacja, że kardynał Ganganelli obiecał przychylność likwidacji zakonu jezuitów, nie było też informacji, by był temu przeciwny. Co więcej, można stwierdzić, że doszukiwał się w takim rozwiązaniu korzyści.

Znaczącą informacją z prasy warszawskiej jest wiadomość z 23 kwietnia, która traktuje o przyjeździe na trwające konklawe cesarza: „Dnia 23. w Wielki Czwartek Cesarz Jmć [Józef II Habsburg – I.D.] udał się piechotą do kościoła Jezusa i Maryi, i tam wyspowiadał się, poszedł na komunię do kościoła Świętego Wawrzyńca in Lucina iako parafialnego pałacu Medicis, żadnej nie przyjmując dyskтынcy; z tego kościoła poszedł do S. Apollinarego kościoła Collegium Germanico Hungarici, który również iak i samo Collegium odwiedził. Po obiedzie zawitał do kościoła Santa Maria de Ara-Celi, gdzie przed wystawianym na ów czas Najświętszym Sakramentem swe Nabożeństwo Cesarz Jmć przez znaczną chwilę odprawował. Z kardynałów 57 teraz żyjących iuż się ze wszyst-

¹⁹ R.T. Pituch, *Prawne aspekty kasaty zakonu jezuitów*, Warszawa 2010, s. 2–3.

²⁰ W 1750 roku ma miejsce „układ delimitacyjny”, w którym można dopatrywać się początku konfliktu między koloniami portugalskimi a jezuitami zakładającymi misje guarańskie. Tworzy się też w tym momencie pewna sprzeczność pomiędzy Lizboną a republiką Guarani. Zakonnicy mieli zaprzestać współpracy z łowcami niewolników, proceder ten uprawiali przede wszystkim Portugalczycy lub ludzie z obszarów objętych kontrolą przez Portugalie. Układem delimitacyjnym Hiszpanie zmniejszyli obszar republiki Guarani o siedem razy. Jedną z przyczyn takiego postępowania była chęć przejęcia kopalń złota i srebra. Zob. J. Jacouture, *Jezuici*, t. 1: *Zdobycy*, Warszawa 1998, s. 454–458.

kim 38. in Conclavi nayduie²¹. Z kart historii wiadomo, że cesarze i królowie od wieków interesowali się wyborem przyszłego papieża, a zdarzały się już przypadki, gdy władca przyjeżdżał na konklawe. W dzisiejszym rozumieniu, na podstawie powyższego przykładu, można powiedzieć, że zasady przestrzegania tajności obrad konklawe zostały złamane. Sam termin *konklawe* wywodzi się od *cum clavi* – pod kluczem. Od XIII wieku procedura wyboru nowego papieża odbywała się za zamkniętymi drzwiami w odizolowanym gremium kardynalskim.

Numer 51 „Wiadomości Warszawskich” z 28 czerwca 1769 roku zawiera wieści z 19 maja z Rzymu, mówiące o dokonanej wyborze nowego papieża. Gazeta podała nazwisko kardynała Franciszka Wawrzyńca Ganganello, który na pytanie: *quomodo vis vocari?* – odpowiedział: Clemens XIV. Do wiadomości powszechnej zostały podane dość szczegółowe informacje opisujące wybór nowego papieża. Między innymi to, że elekcja najważniejszej głowy kościoła katolickiego miała miejsce w kaplicy „Syxtusowej” (Sykstyńskiej), a w głosowaniu brało udział 45 kardynałów. Przed ogłoszeniem społeczeństwu nazwiska nowo obranego papieża został on zaprowadzony do ołtarza kaplicy elekcyjnej, gdzie się modlono, a następnie w zakrystii został ubrany w stosowne szaty, po czym zasiadł na tronie papieskim. Najstarszy z kardynałów – biskup Cavalchini, a za nim całe zgromadzenie, ustawili się do ucałowania dłoni ojca świętego. Przełożony kamery apostolskiej (papieskiej) kardynał Rezzonico włożył na palec Klemensa XIV *annulus Pifcatoris*²² (pierścień papieski).

Richard P. McBrien w swojej książce zatytułowanej *Leksykon papieży. Pontyfikaty od Piotra Apostoła do Jana Pawła II*²³ jako jeden z nielicznych zaczyna opis pontyfikatu Klemensa XIV z dniem 28 maja 1769 roku. Można zauważyć, że jest to wyjątek, gdyż autorzy większości opracowań przyjmują datę początku pontyfikatu tego papieża na 19 maja 1769 roku. Czym to jest spowodowane? Jak zauważył McBrien, na oficjalnej liście watykańskiej pontyfikat Klemensa XIV rozpoczyna się z dniem 19 maja. Notabene, zaznacza, że Lorenzo Ganganelli w momencie otrzymania purpury papieskiej nie był jeszcze biskupem, co automatycznie daje pewną przesłankę, że przed konsekracją nie mógł stać się także Biskupem Rzymu. Natomiast w „Wiadomościach Warszawskich” z 1 lipca 1769 roku²⁴, które opisują wydarzenia z Rzymu z 20 maja, została podana błędna informacja, że już następnego dnia papież ma być konsekrowany na biskupstwo.

L. Ganganelli został konsekrowany dopiero 28 maja²⁵, święcenia dokonał kardynał Lante, który był także prodziekanem kolegium kardynalskiego. Intronizowany 4 czerwca 1769 jako Klemens XIV²⁶.

²¹ WW, nr 33, 6 V 1769, s. 2–3.

²² WW, nr 5, 28 VI 1769, s. 1–2.

²³ R.P. McBrien, *Leksykon papieży*, Warszawa 2003, s. 226.

²⁴ WW, nr 52, 1 VII 1769.

²⁵ Dlatego też Richard P. McBrien przyjmuje datę początku pontyfikatu Klemensa XIV po konsekracji go na biskupa 28 maja 1769 roku.

²⁶ H. Stadler, *Leksykon papieży i soborów*, Warszawa 1992, s. 157.

W świetle informacji z prasy warszawskiej nowy następca św. Piotra podczas odbierania gratulacji od zagranicznych ministrów wykorzystał tę sposobność do domagania się od posła weneckiego zwrócenia terenów biskupstwa Brescia w północnej części Włoch kardynałowi Molino. Z tego samego dnia pochodzi wiadomość, wg której Klemens XIV wyraża wielką chęć poznania cesarza. Według relacji Ojciec Święty zapraszał monarchę do Rzymu. Odpowiedzią cesarza można określić ówczesne podejście władcy europejskiego do papieżstwa. Cesarz pisał, że jest zadowolony z wyboru nowego papieża, natomiast plany nie pozwoliły mu na to, żeby spotkać się (teraz) z papieżem osobiście²⁷.

W „Wiadomościach Warszawskich” znalazła się informacja o koronacji Klemensa XIV – 4 czerwca 1769 roku²⁸. Tak ważne wydarzenie wiązało się nieuchronnie z pojawieniem się tłumów wiernych. Prasa warszawska prezentuje cały ceremoniał inauguracji pontyfikatu nowego papieża. Opisany jest moment nałożenia na głowę Ojca Świętego korony papieskiej (tiary). Po tym wydarzeniu Klemens XIV dawał benedykcje, czyli błogosławieństwa. A do lipcowych wiadomości z Neapolu dodana została informacja, że nuncjusz apostolski przedstawił królowi wiadomość o prawnym wyborze nowego Namiestnika Chrystusowego – Klemensa XIV.

Z „Wiadomości Warszawskich” można dowiedzieć się m.in. o tym, w jaki sposób nowo obrany papież spędza wolny czas. Według „Wiadomości” z 14 czerwca 1769 roku, Klemens XIV lubił spacerować (poza Porta Pia). Ciekawą informacją było to, że wyznaczył on dwa gmachy do osadzenia nimi bezdomnych, którzy „wałęsali się” po Rzymie.

Klemens XIV (fot.) dążył do przywrócenia dobrych relacji z Burbonami, co zostało podkreślone również w „Wiadomościach Warszawskich”. Donoszą one ponadto, że papież chce przeznaczyć pieniądze ze skarbcza na żywność (prawdopodobnie chodzi tu o żywność dla osób potrzebujących), co przyczyniło się do – podkreślonej w prasie – wielkiej dla niego sympatii ze strony wiernych²⁹.

Na początku pontyfikatu Klemensa XIV stosunki dyplomatyczne z Portugalią były nie najlepsze. Papież swoją postawą starał się niewątpliwie o poprawienie relacji z tym krajem. Wyznaczył na nuncjusza apostolskiego do Lizbony księcia Conti³⁰. Legat papieski miał podarować w imieniu Ojca Świętego – królowi portugalskiemu oraz całej rodzinie królewskiej – kosztowności składające się głównie z obrazów. Następnie Klemens XIV wyznaczył komendatora Lombertiniego, żeby ten zawiózł kapelusz kardynalski³¹ do Lizbony.

²⁷ WW, nr 54, 8 VII 1769, s. 2.

²⁸ R.P. McBrien w *Leksykonie papieży* podaje błędną datę koronacji Klemensa XIV – 4 lipca 1769 roku.

²⁹ Papież wolał przeznaczyć pieniądze dla potrzebujących niż na własne potrzeby.

³⁰ WW, nr 14, 17 II 1770, Suplement, s. 6.

³¹ WW, nr 23, 21 III 1770, s. 3. Kapelusz kardynalski był jedną z oznak kościelnych godności.

Fot. Portret papieża Klemensa XIV

Źródło: <https://picryl.com/media/klemens-xiv-papa-054c38>.

W świetle informacji z prasy warszawskiej papież miał otrzymać od księcia de Stigliano-Colonna³² dwa kosztowne konie. Nie zostało wyjaśnione jednak, dlaczego dostał tak drogi podarunek. Można to wytłumaczyć tym, że Ojciec Święty to ważna postać w kraju i na arenie międzynarodowej, dlatego prawdopodobnie mógł otrzymywać prezenty. Ponadto jedną z form spędzania wolnego czasu przez Klemensa XIV była jazda konno.

W październikowych „Wiadomościach Warszawskich” z 1770 roku została podana informacja dotycząca wydanego przez papieża edyktu, którego treść miała zapobiec nasilającym się zabójstwom. Chodzi o zbrodnie dokonywane głównie przy pomocy noża. W gazecie zostały podane nawet kary przewidziane

³² Colonna – nazwisko starego włoskiego rodu.

za wspomniane wyżej zbrodnie³³. Były trzy rodzaje sankcji. Po schwytaniu kogoś z nożem w ręku groziła mu potrójna chłosta. Ujęcie sprawcy na gorącym uczynku, gdy kogoś ranił, powodowało zesłanie go na galery. Zabójstwo kogoś było argumentem do powieszenia sprawcy. Edykt wydany przez Klemensa XIV miał obejmować wszystkich, bez względu na stan i pochodzenie.

Ważnym momentem na ówczesne czasy była niewątpliwie informacja ze stycznia 1771 roku, traktująca o zbliżającej się ugodzie między Stolicą Apostolską a Burbonami³⁴. Nie zostało podane, kiedy i gdzie ma ona nastąpić. W niespełna miesiąc po tej informacji ukazuje się kolejna, z treści której można wywnioskować, że dobre stosunki między Stolicą Apostolską a Burbonami, które zostały utracone za pontyfikatu wcześniejszego papieża – zostały już przywrócone³⁵.

Klemens XIV jest pamiętany głównie jako papież, który pod wpływem nacisków ze strony „czterech arcychrześcijańskich władców z Lizbony, Paryża, Madrytu i Neapolu, gdzie były wyższe sfery jezuitów, znosi Ignacjańskie Towarzystwo”³⁶. Dokonuje tego poprzez podpisanie *breve Dominus ac Redemptor noster*³⁷ 21 lipca 1773 roku³⁸.

W wiadomościach z warszawy został opublikowany fragment listu francuskiego jezuita księdza Neuville’a, który odnosił się do wydanego przez Klemensa XIV *breve* kasacyjnego zakonu jezuitów. W prasie dokument jest przedstawiony jako Bulla 39. W tekście korespondencji zaznaczone jest, że papież zastrzega sobie prawo do analizowania przyczyny swojej decyzji. Dopiero w dziewiątym z kolei numerze „Wiadomości Warszawskich” znajduje się informacja, że chodzi o *breve* znoszące zakon Towarzystwa Jezusowego. W tekście zostało to przedstawione następująco:

Oyca Świętego Breve znoszące Zakon Societatis Jesu ogłoszone iest w tym stołecznym mieście dnia 8 tego miesiąca. Wola Stolicy Apostolskiej tak tu ies wykonana, iż użalenie w Narodzie nad lepszego losu godnemi; miłości ku współ obywatelom; sprawiedliwość oraz względem tych, którzy wiecey niż przez dwa wieki obyczaje i nauki w Oyczyźnie szczepili krzewili; wielkie dały w tych acz trudnych okolicznościach dowody. Zniesionego Zakonu osoby [ile rozporządzenie Rzymu dozwala] wszystkie dawne swoje prace dla Religii i Oyczyzny dotychczas tu iak mogąc utrzymuią: Zwierzchność zaś narodowa tak

³³ WW, nr 80, 6 X 1770, s. 2.

³⁴ „Wiadomości Warszawskie” 1771, nr 6, Suplement, s. 5.

³⁵ WW, nr 15, 21 II 1771, Suplement, s. 5; nr 18, 2 III 1771, s. 5.

³⁶ J. Jacouture, *Jezuici...*, s. 451.

³⁷ Klemens XIV, *Breve Dominus ac Redemptor, 21 lipca 1773*, [w:] *Papiestwo wobec sprawy polskiej w latach 1772–1864*, Wrocław 1960, s. 477–493.

³⁸ Można się zastanowić, dlaczego Klemens XIV wydał *breve* – pismo mniejszej wagi, a nie bullę – do dokonania kasaty jezuitów? Niektórzy badacze uważają, że nie chciał wydania takiego dokumentu, lecz został do tego zmuszony. Innym z argumentów podawanym przez nich jest podkreślona prośba samego Klemensa XIV, zawarta w tekście dokumentu, o niepoddawanie komentarzom i krytyce owego *breve*. Stanisław Załęski czyni słuszne spostrzeżenie, że papież pominął w dokumencie określenie *motu proprio* – ‘z własnej inicjatywy’.

³⁹ WW, nr 82, 13 X 1773, Suplement, s. 5.

duchowna iako i świecka, wszelkiego dokłada starania, ażeby na dostatecznym oprzeniu technice pracujących lub pracami starganych osób nie schodziło⁴⁰.

Bardzo szczegółowo zastała opisana na łamach prasy warszawskiej śmierć Klemensa XIV oraz ceremoniał pogrzebowy. W świetle informacji z „Gazety Warszawskiej”, 19 września papież dostał silnej gorączki. Lekarze do ratowania jego życia zastosowali powtórzone trzykrotnie upuszczanie krwi. Następnego dnia Ojciec Święty otrzymał od kardynała Boschiego wszystkie sakramenty, a w jego intencji zaczęto odprawiać msze święte. 22 września 1774 roku o godzinie siódmej trzydzieści Klemens XIV zmarł. Z prasy można dowiedzieć się o przeprowadzonej na papieżu sekcji zwłok, której wynik także został podany opinii publicznej. Podobno papież zmarł na gangrenę zwaną ogniem piekielnym.

Należy podkreślić, że prasa warszawska jest bardzo cennym źródłem dla rozważań związanych nie tylko z wydarzeniami krajowymi, ale przede wszystkim z tym, co działo się w Europie. Znajduje się w niej również sporo informacji dotyczących pontyfikatu Klemensa XIV. Ukazujące się cyklicznie podczas pięcioletniego pontyfikatu opisy kleru dotyczyły szczegółów związanych z konklawe, nadawaniem godności nowych biskupów, spotkaniami papieża oraz całym ceremoniałem, w którym brał udział Ojciec Święty. Pontyfikat Klemensa XIV rozgrywał się w dużej mierze wokół nacisków ze strony władców europejskich, którzy domagali się od niego kasaty zakonu jezuitów. Po ulegnięciu presji płynącej z ich strony papież, według niektórych źródeł, popadł w paranoję. W świetle informacji pochodzących z prasy warszawskiej nie można jednoznacznie odebrać, żeby Klemens XIV był pod wpływem rządzących. Papież bał się otrucia, a jego stosunkowo szybki zgon był jednym z powodów wysunięcia argumentu traktującego o jego otruciu. Dlatego też na tym papieżu została przeprowadzona sekcja zwłok, która *de facto* nie wykazała ingerencji osób trzecich w zgon papieża.

Bibliografia

Czasopisma

„Gazeta Warszawska”, 1769–1774.

Opracowania

Chachlikowska A., Jazdon A., *Gazety. Zasoby, opracowanie, ochrona, digitalizacja, promocja/informacja. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej, Poznań, 19–21 października 2006*, Poznań 2006.

Eile H., *Prasa warszawska przed stu laty i współczesna jej ocena*, Warszawa 1929.

Fischer-Wollpert R., *Leksykon papieży*, Kraków 2000.

Giełżyński W., *Prasa warszawska 1661–1914*, Warszawa 1959.

Jacouture J., *Jezuici*, t. 1: *Zdobywcy*, Warszawa 1998.

Łojek J., *Dziennikarze i prasa w Warszawie w XVIII w.*, Warszawa 1960.

⁴⁰ WW, nr 91, 13 XI 1773, s. 1–2.

- Łojek J., Myśliński J., Władyka W., *Dzieje prasy polskiej*, Warszawa 1988.
- Łojek J., „*Gazeta Warszawska*” księdza Łuskiny (1774–1793), Warszawa 1959.
- Karkocha M., *Obraz Francji w dobie rewolucji na lamach prasy warszawskiej z lat 1789–1794*, Łódź 2011.
- McBrien R.P., *Leksykon papieży*, Warszawa 2003.
- Młynarski Z., *Zarys historii prasy polskiej*, cz. 1: *Do 1864 r.*, Warszawa 1959.
- Kelly J.N.D., *Encyklopedia papieży*, Warszawa 1997.
- Pituch R.T., *Prawne aspekty kasaty zakonu jezuitów*, Warszawa 2010.
- Siewak-Sojka Z., *Poczet papieży*, Bielsko-Biała 2012.
- Stadler H., *Leksykon papieży i soborów*, Warszawa 1992.
- Wierusz Kowalski J., *Poczet papieży*, Warszawa 1985.
- Załęski S., *Historia zniesienia zakonu jezuitów, ich zachowanie na Białej Rusi*, t. 1–2, Lwów 1874.

Pope Clement XIV in the Light of the Warsaw Press

Summary

The topic of the article is ‘Pope Clement XIV in the light of the Warsaw press’. The aim of the article is to present the biography of Pope Clement XIV mainly on the basis of the Warsaw press. The use of that source will allow to introduce new information on the subject of presented figure. Pope Clement XIV was the 249th pope who ended up with ruling in a relatively hard period when the authority of the papacy of XVIII century declined significantly and when the European rulers began to interfere with the Church’s affairs. Pope Clement XIV performed his functions for five years. His pontificate took place in connection with the pressure of the European rulers who demanded the dissolution of the Jesuit Order from him. Having yielded under their pressure, Pope Clement XIV, according to some sources, got paranoid. He was afraid of being poisoned, and his relatively quick death was one of the reasons of providing an argument about him being poisoned.

Keywords: Pope Klemens XIV, Warsaw press.

Słowa kluczowe: papież Klemens XIV, prasa warszawska.